

## برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها

بهمن کارگر<sup>۱</sup>، عبدالرضا کریمی<sup>۲</sup>

<sup>۱</sup>دانشیار دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره)، تهران، ایران  
(نویسنده مسئول)

<sup>۲</sup>دانشجوی دکتری تخصصی، گروه جغرافیا برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره)، تهران، ایران

---

### چکیده

مقاله حاضر به بررسی مفهوم و اهمیت برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها می‌پردازد. با توجه به رشد سریع شهرنشینی و چالش‌های ناشی از آن، برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان ابزاری ضروری برای مدیریت پایدار شهرها و بهبود کیفیت زندگی شهروندان مطرح شده است. این مقاله بر دو سطح برنامه‌ریزی راهبردی و عملیاتی تمرکز دارد. برنامه‌ریزی راهبردی به تعیین اهداف بلندمدت، چشم‌اندازها و سیاست‌های کلان شهرها می‌پردازد، در حالی که برنامه‌ریزی عملیاتی به اجرای این اهداف از طریق پروژه‌ها و اقدامات کوتاه‌مدت و میان‌مدت توجه دارد. در این مطالعه، روش‌ها و ابزارهای مختلف برنامه‌ریزی شهری، از جمله تحلیل SWOT، مشارکت شهروندی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. همچنین، چالش‌های پیش‌روی برنامه‌ریزی شهری، از جمله محدودیت‌های مالی، نبود هماهنگی بین نهادهای مختلف و تغییرات سریع محیطی، تحلیل شده‌اند. تلفیق برنامه‌ریزی راهبردی و عملیاتی با مشارکت فعال ذینفعان و استفاده از فناوری‌های پیشرفته، می‌تواند به توسعه پایدار و هوشمند شهرها کمک کند. در نهایت، پیشنهاداتی برای بهبود فرآیند برنامه‌ریزی شهری و افزایش اثربخشی آن ارائه شده است.

**واژگان کلیدی:** برنامه‌ریزی، توسعه راهبردی، مدل تحلیلی SWOT، فضاهای شهری

---

## مقدمه

برنامه‌ریزی استراتژیک و عملیاتی توسعه شهرها شامل یک رویکرد جامع است که جنبه‌های مختلف زندگی شهری را برای تضمین رشد پایدار و بهبود کیفیت زندگی یکپارچه می‌کند. این فرآیند برنامه‌ریزی برای پرداختن به چالش‌های شهری مانند مدیریت منابع، توسعه زیرساخت‌ها و پایداری محیطی ضروری است. برنامه‌ریزی استراتژیک شهرها فرآیندی چند وجهی است که نیازمند شناخت دقیق منابع، فرآیندها و ساختار شهر و همچنین ادغام ورودی جامعه و ذینفعان است.

**روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک رویکرد سلسله‌مراتبی:** برنامه‌ریزی استراتژیک شامل نمایش سلسله‌مراتبی سیستم‌های شهری با تمرکز بر ساختار، منابع و فرآیندها است. این روش امکان ارزیابی کارایی، سازگاری با محیط زیست و راحتی را فراهم می‌کند که برای توسعه شهری موثر بسیار مهم هستند (دمکویت و همکاران<sup>۱</sup>، ۲۰۲۳).

**برنامه‌ریزی شهری یکپارچه:** یک رویکرد یکپارچه با در نظر گرفتن عوامل اقتصادی، محیطی، اجتماعی و فرهنگی، توسعه هماهنگ شهری را تضمین می‌کند. این برای رسیدگی به تغییرات جمعیتی، نوسانات اقتصادی و چالش‌های آب و هوایی حیاتی است (پاراشیو و رؤف<sup>۲</sup>، ۲۰۲۲). مطالعات موردی و کاربردها توسعه شهر جدید: مورد علی مندجلی در الجزایر اهمیت برنامه‌ریزی شهری استراتژیک در تحولات شهر جدید را برجسته می‌کند. برنامه‌ریزی اولیه مبتنی بر شهرسازی کارکردی منجر به عدم تعادل شد و باعث تغییر به سمت برنامه‌ریزی استراتژیک برای بهبود کیفیت زندگی ساکنان شد (زهره و بنگهدبان<sup>۳</sup>، ۲۰۲۳). همکاری منطقه‌ای: منطقه شهری کلوژ-ناپوکا نیاز به همکاری منطقه‌ای در برنامه‌ریزی شهری، با تمرکز بر زیرساخت‌ها، حمل‌ونقل عمومی و فضاهای سبز برای حمایت از توسعه اقتصادی را نشان می‌دهد، چالش‌ها و نوآوری‌ها انطباق با شرایط مدرن: شهرهایی مانند سامارا فناوری‌های برنامه‌ریزی استراتژیک نوآورانه‌ای را برای انطباق با شرایط متغیر توسعه داده‌اند و استراتژی‌های محلی را با اولویت‌های ملی و منطقه‌ای همسو می‌کنند (ایواننکو و لاپتوا، ۲۰۲۲).

**مشارکت جامعه و ذینفعان:** در کازان، برنامه‌ریزی استراتژیک شامل همسویی اهداف توسعه با اولویت‌های جامعه و مزیت‌های رقابتی، تضمین چشم‌انداز متمرکز برای آینده شهر است (کادیرووا و کاشاپوا، ۲۰۱۹). در حالی که برنامه‌ریزی استراتژیک برای توسعه شهری بسیار مهم است، شناخت چالش‌های بالقوه مانند اولویت‌های متضاد در سطوح مختلف دولتی و نیاز به سازگاری مستمر با شرایط جدید مهم است. این چالش‌ها اهمیت فرآیندهای برنامه‌ریزی منعطف و فراگیر را برجسته می‌کنند که می‌توانند نیازهای مختلف ذینفعان و پویایی‌های شهری در حال تحول را برآورده کنند.

## ادبیات تحقیق

برنامه‌ریزی استراتژیک و عملیاتی توسعه شهرها یک تلاش چند وجهی است که مستلزم درک جامع سیستم‌های شهری، اصول پایداری و حکمرانی مشارکتی است. پیچیدگی محیط‌های شهری مستلزم چارچوب‌هایی است که بتواند ابعاد مختلف زندگی شهری از جمله عوامل اجتماعی، اقتصادی و محیطی را با هم ادغام کند.

یکی از جنبه‌های اساسی برنامه‌ریزی توسعه شهری، ایجاد چارچوب‌های مفهومی است که درک عمیق‌تر از سیستم‌های شهری را تسهیل می‌کند. ژو و همکاران تأکید می‌کنند که معیارهای سنتی شهری، مانند اندازه جمعیت و طبقه‌بندی کاربری زمین، اغلب ارتباطات متقابل پویا در محیط‌های شهری را نادیده می‌گیرند که برای برنامه‌ریزی مؤثر و پایداری حیاتی هستند (ژو و همکاران<sup>۴</sup>).

<sup>1</sup> Demkiv et al

<sup>2</sup> Paraschiv & Rauf

<sup>3</sup> Zohra & Benghadbane

<sup>4</sup> Zhou et al

(۲۰۲۱). این دیدگاه با ادعای جیمسون و همکارانش همخوانی دارد که یک پیکربندی قوی حکمرانی شهری می‌تواند انتقال به سمت پایداری را با شناخت روابط پیچیده بین زیرساخت‌های شهری و زمینه‌های اجتماعی-محیطی آنها افزایش دهد (جیمسون و همکاران<sup>۵</sup>، ۲۰۲۱). چنین چارچوب‌هایی نه تنها از مطالعات شهری تطبیقی پشتیبانی می‌کنند، بلکه نظریه‌پردازی تنوع شهری را نیز غنی می‌کنند که برای استراتژی‌های برنامه‌ریزی شهری مناسب ضروری است.

گنجاندن پایداری در طراحی شهری یکی دیگر از عناصر حیاتی است. بافارسات تأکید می‌کند که طرح‌های جامع طراحی شهری باید با در نظر گرفتن اهداف بلندمدت پایداری، با توجه به طیف گسترده‌ای از مسائل شهری برای تقویت توسعه متوازن توسعه یابد (بافارسات<sup>۶</sup>، ۲۰۲۳). این رویکرد در کار نصر و همکاران که برای اتخاذ اصول اساسی که ریشه در الزامات محلی و تعهدات جهانی برای هدایت تلاش‌های پایداری شهری دارند، استدلال می‌کنند (نصر و همکاران<sup>۷</sup>، ۲۰۲۳). ادغام مشارکت عمومی نیز حیاتی است، زیرا بورق خاطرنشان می‌کند که رویکردهای مشارکتی برای ایجاد طرح‌های شهری موفق که پایدار و منعکس‌کننده نیازهای جامعه هستند، ضروری است (بورگ<sup>۸</sup>، ۲۰۲۲).

علاوه بر این، ارزیابی سلامت اکوسیستم شهری نقش مهمی در برنامه‌ریزی استراتژیک دارد. سو و همکاران در مورد اینکه چگونه ارزیابی سلامت اکوسیستم‌های شهری می‌تواند شیوه‌های مدیریتی و چارچوب‌های نظارتی را آگاه کند و اطمینان حاصل کند که توسعه شهری با پایداری اکولوژیکی همسو است (سو و همکاران<sup>۹</sup>، ۲۰۱۳) بحث کنید. این ارزیابی کل نگر برای شناسایی عوامل محدودکننده و افزایش انعطاف‌پذیری کلی محیط‌های شهری حیاتی است، همانطور که ابراهیم و همکارانش از شهرهای پایدار هوشمند که از فناوری برای بهبود حکمرانی شهری استفاده می‌کنند، حمایت می‌کنند (ابراهیم و همکاران<sup>۱۰</sup>، ۲۰۱۸).

برنامه‌ریزی تاب‌آوری به طور فزاینده‌ای به‌عنوان یک جزء ضروری توسعه شهری شناخته می‌شود. شریفی و یاماگاتا تأکید می‌کنند که چارچوب‌های تاب‌آوری می‌تواند ظرفیت‌های شهرها را برای مقاومت در برابر عدم قطعیت‌های آینده افزایش دهد و در نتیجه توسعه شهری منطقی را ارتقا دهد (شریفی و یاماگاتا<sup>۱۱</sup>، ۲۰۱۸). این امر به ویژه در زمینه تغییرات آب و هوایی و مدیریت ریسک بلایا، جایی که شهرها باید با چالش‌های در حال تحول سازگار شوند، مرتبط است (باریر<sup>۱۲</sup>، ۲۰۲۴). ادغام تاب‌آوری در چارچوب‌های برنامه‌ریزی شهری می‌تواند رویکرد فعال‌تر به پایداری شهری را تسهیل کند، زیرا شهرها بهتر می‌توانند برای استرس‌های محیطی آماده شوند و به آن پاسخ دهند.

در نتیجه، برنامه‌ریزی مؤثر استراتژیک و عملیاتی توسعه شهرها نیازمند رویکردی چندوجهی است که چارچوب‌های مفهومی، اصول پایداری، مشارکت عمومی، ارزیابی‌های سلامت اکوسیستم و استراتژی‌های تاب‌آوری را ادغام می‌کند. با اتخاذ این چارچوب‌های جامع، برنامه‌ریزان شهری می‌توانند محیط‌های شهری پایدار، تاب‌آور و فراگیرتری ایجاد کنند که نیازهای جوامع خود را برآورده کند و در عین حال به چالش‌های پایداری جهانی رسیدگی کند.

<sup>5</sup> Jameson et al

<sup>6</sup> Bafarasat,

<sup>7</sup> Nasr et al

<sup>8</sup> Bouregh

<sup>9</sup> Su et al

<sup>10</sup> Ibrahim et al

<sup>11</sup> Sharifi & Yamagata

<sup>12</sup> Barreiro

## مبانی نظری

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری فرآیندی است که به منظور بهبود و توسعه پایدار شهرها و مناطق شهری انجام می‌شود. این فرآیند شامل تعیین اهداف بلندمدت، شناسایی چالش‌ها و فرصت‌ها و تدوین راهبردها و اقدامات لازم برای دستیابی به توسعه متوازن و پایدار شهری است. برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری به دنبال ایجاد تعادل بین رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفظ محیط زیست است.

## مراحل برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری

### تحلیل وضعیت موجود

- بررسی وضعیت فعلی شهر از نظر اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و کالبدی.
- شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (تحلیل SWOT)
- جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مربوط به جمعیت، اشتغال، زیرساخت‌ها، حمل و نقل، محیط زیست و غیره.

### تعیین چشم‌انداز و اهداف کلان

- تعیین چشم‌انداز بلندمدت برای شهر (چگونه می‌خواهیم شهر در آینده باشد؟).
- تعیین اهداف کلان توسعه شهری مانند بهبود کیفیت زندگی، کاهش فقر، افزایش اشتغال، حفظ محیط زیست و غیره.

### تدوین راهبردها

- تعیین راهبردهای کلیدی برای دستیابی به اهداف تعیین شده.
- اولویت‌بندی راهبردها بر اساس اهمیت و امکان‌پذیری.
- تعیین اقدامات و پروژه‌های خاص برای اجرای راهبردها.

### اجرا و نظارت

- اجرای پروژه‌ها و برنامه‌های تعیین شده.
- نظارت بر پیشرفت اجرای برنامه‌ها و ارزیابی نتایج.
- اصلاح و به‌روزرسانی برنامه‌ها در صورت لزوم.

### ارزیابی و بازنگری

- ارزیابی نتایج و تأثیرات برنامه‌های اجرا شده.
- بازنگری در برنامه‌ها و راهبردها بر اساس تغییرات شرایط و نیازهای جدید.

## اصول کلیدی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری

۱. **پایداری:** توسعه شهری باید به گونه‌ای باشد که نیازهای نسل‌های فعلی را بدون به خطر انداختن نیازهای نسل‌های آینده برآورده کند.
۲. **عدالت اجتماعی:** توسعه شهری باید به کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی کمک کند و دسترسی عادلانه به خدمات و امکانات را فراهم کند.
۳. **مشارکت شهروندی:** مشارکت فعال شهروندان و ذینفعان در فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری ضروری است.
۴. **یکپارچگی:** برنامه‌ریزی باید همه جنبه‌های توسعه شهری (اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی، کالبدی) را به صورت یکپارچه در نظر بگیرد.
۵. **انعطاف‌پذیری:** برنامه‌ها باید انعطاف‌پذیر باشند تا بتوانند با تغییرات و شرایط غیرمنتظره سازگار شوند.

## چالش‌های برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری

۱. **رشد سریع جمعیت شهری:** افزایش جمعیت شهرها فشار زیادی بر زیرساخت‌ها و منابع طبیعی وارد می‌کند.
۲. **تغییرات اقلیمی:** شهرها باید با تأثیرات تغییرات اقلیمی مانند سیل، خشکسالی و افزایش دما مقابله کنند.
۳. **نابرابری‌های اجتماعی:** شکاف بین فقرا و ثروتمندان در شهرها می‌تواند منجر به ناآرامی‌های اجتماعی شود.
- محدودیت منابع:** منابع مالی و طبیعی محدود می‌توانند اجرای برنامه‌های توسعه شهری را با مشکل مواجه کنند.

## نمونه‌هایی از راهبردهای توسعه شهری

- توسعه حمل و نقل عمومی:** بهبود سیستم‌های حمل و نقل عمومی برای کاهش ترافیک و آلودگی هوا.
- توسعه مسکن ارزان قیمت:** ساخت مسکن‌های مقرون به صرفه برای کاهش مشکل کمبود مسکن.
- حفظ فضاهای سبز:** ایجاد و حفظ پارک‌ها و فضاهای سبز برای بهبود کیفیت زندگی و کاهش اثرات گرمایش شهری.
- ارتقای انرژی‌های تجدیدپذیر:** استفاده از انرژی‌های خورشیدی و بادی برای کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی.
- تقویت اقتصاد محلی:** حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و محلی برای ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی.

برنامه‌ریزی عملیاتی توسعه شهری فرآیندی است که به منظور بهبود و توسعه پایدار شهرها و مناطق شهری انجام می‌شود. این برنامه‌ریزی شامل تعیین اهداف، سیاست‌ها، پروژه‌ها و اقدامات لازم برای دستیابی به توسعه متوازن و پایدار شهری است. در ادامه به مراحل و اجزای اصلی برنامه‌ریزی عملیاتی توسعه شهری اشاره می‌شود:

## تحلیل وضعیت موجود

-شناسایی مشکلات و چالش‌ها: بررسی مسائل فعلی شهر مانند ترافیک، آلودگی، کمبود مسکن، نابرابری اجتماعی و غیره.

- بررسی منابع و امکانات: شناسایی منابع مالی، انسانی و طبیعی موجود برای توسعه شهری.

- تحلیل داده‌ها: استفاده از داده‌های جمعیتی، اقتصادی، محیطی و اجتماعی برای درک بهتر وضعیت موجود.

### تعیین اهداف و چشم‌انداز

- چشم‌انداز بلندمدت: تعیین اهداف کلی و بلندمدت برای توسعه شهری مانند ایجاد شهرهای هوشمند، پایدار و مقاوم.

- اهداف کوتاه‌مدت و میان‌مدت: تعیین اهداف عملیاتی و قابل دستیابی در بازه‌های زمانی کوتاه‌تر.

### - تدوین سیاست‌ها و استراتژی‌ها

- سیاست‌های توسعه شهری: تعیین سیاست‌هایی برای مدیریت زمین، حمل و نقل، محیط زیست، مسکن و خدمات شهری.

- استراتژی‌های اجرایی: طراحی استراتژی‌هایی برای تحقق اهداف تعیین‌شده، مانند تشویق به استفاده از حمل و نقل عمومی، توسعه فضاهای سبز و بهبود زیرساخت‌ها.

### - برنامه‌ریزی پروژه‌ها و اقدامات

- تعیین پروژه‌های کلیدی: شناسایی پروژه‌های مهمی که باید برای دستیابی به اهداف توسعه شهری اجرا شوند.

- اولویت‌بندی پروژه‌ها: تعیین اولویت‌های اجرایی بر اساس اهمیت، فوریت و منابع موجود.

- زمان‌بندی و بودجه‌بندی: تعیین زمان‌بندی دقیق برای اجرای پروژه‌ها و تخصیص بودجه لازم.

### اجرا و نظارت

- اجرای پروژه‌ها: شروع به اجرای پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی‌شده.

- نظارت و ارزیابی: نظارت مستمر بر پیشرفت پروژه‌ها و ارزیابی نتایج به دست آمده.

- اصلاح و به‌روزرسانی: در صورت لزوم، اصلاح برنامه‌ها و استراتژی‌ها بر اساس بازخوردها و تغییرات شرایط.

### - مشارکت ذینفعان

- مشارکت شهروندان: درگیر کردن شهروندان در فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌ها.

- همکاری با بخش‌های خصوصی و عمومی: ایجاد همکاری بین بخش‌های دولتی، خصوصی و سازمان‌های غیردولتی برای اجرای موفق برنامه‌ها.

### - پایداری و انعطاف‌پذیری

- توجه به پایداری: اطمینان از اینکه پروژه‌ها و اقدامات توسعه شهری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که از نظر محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی پایدار باشند.

- انعطاف‌پذیری: طراحی برنامه‌ها به گونه‌ای که بتوانند در برابر تغییرات و چالش‌های آینده انعطاف‌پذیر باشند.

### - استفاده از فناوری های نوین

- شهرهای هوشمند: استفاده از فناوری های نوین مانند اینترنت اشیا (IoT)، داده های بزرگ (Big Data) و هوش مصنوعی (AI) برای بهبود مدیریت شهری.

- سیستم های اطلاعات جغرافیایی: استفاده از GIS برای تحلیل و برنامه ریزی فضایی.

### - ارزیابی تاثیرات

- ارزیابی محیط زیستی: بررسی تاثیرات پروژه های توسعه شهری بر محیط زیست.

- ارزیابی اجتماعی و اقتصادی: بررسی تاثیرات پروژه ها بر جامعه و اقتصاد محلی.

### - گزارش گیری و شفافیت

- گزارش گیری منظم: ارائه گزارش های منظم درباره پیشرفت پروژه ها و دستاوردها.

- شفافیت و پاسخگویی: اطمینان از شفافیت در فرآیندهای تصمیم گیری و پاسخگویی به شهروندان.

برنامه ریزی عملیاتی توسعه شهری یک فرآیند پویا و مستمر است که نیاز به همکاری و مشارکت همه ذینفعان دارد. با اجرای صحیح این برنامه ها، می توان به توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی در شهرها دست یافت.

### روش تحقیق

روش تحقیق حاضر ترکیبی از روش های کمی و کیفی است، روش کمی شامل استفاده از پرسشنامه، تحلیل آماری و مدل سازی برای بررسی داده های مرتبط با توسعه شهری است و روش کیفی نیز شامل مصاحبه با متخصصان، تحلیل محتوای اسناد و مطالعات موردی شهرهای موفق می باشد. جامعه آماری شامل مدیران شهری، برنامه ریزان و ساکنان شهرها می باشد. تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزارهای آماری مانند SPSS یا Excel صورت گرفته است.

### یافته های تحقیق

تحلیل SWOT (سوات) یک ابزار تحلیلی است که برای ارزیابی نقاط قوت (Strengths)، نقاط ضعف (Weaknesses)، فرصتها (Opportunities) و تهدیدها (Threats) در یک پروژه، سازمان یا در این مورد، برنامه ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها استفاده می شود.

## تعیین عوامل داخلی (قوت ها و ضعف) و خارجی (فرصت و تهدیدات)

| جدول ۱: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت و ضعف) برنامه ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها |      |              |                                                                                                                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------------|------|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| امتیاز                                                                                   | رتبه | ضریب         | عوامل داخلی                                                                                                                                                                                |
| ۸۴۲۱۰۵- /                                                                                | ۴    | ۲۱۰۵۲۶۳۱۶- / | رویکرد جامع: برنامه ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها معمولاً به صورت جامع و همه جانبه انجام می شود که شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی است.                              |
|                                                                                          | ۳    | ۱۵۷۸۹۶۷۳۷- / | هماهنگی بین بخشی: این نوع برنامه ریزی معمولاً با همکاری و هماهنگی بین بخشهای مختلف دولتی، خصوصی و جامعه مدنی انجام میشود که باعث افزایش کارایی و اثربخشی برنامه ها می شود.                 |
|                                                                                          | ۳    | ۱۵۷۸۹۶۷۳۷- / | توجه به توسعه پایدار: برنامه ریزی راهبردی شهرها معمولاً بر پایه اصول توسعه پایدار استوار است که به حفظ منابع طبیعی و بهبود کیفیت زندگی شهروندان کمک میکند.                                 |
|                                                                                          | ۳    | ۱۵۷۸۹۶۷۳۷- / | استفاده از فناوریهای نوین: در برنامه ریزی مدرن شهرها، از فناوریهای نوین مانند GIS (سیستم اطلاعات جغرافیایی) و مدل های شبیه سازی استفاده می شود که دقت و کارایی برنامه ها را افزایش می دهد. |
| ۵۲۶۳۲- /                                                                                 | ۱    | ۵۲۶۳۱۵۷۹- /  | پیچیدگی فرآیند: برنامه ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها یک فرآیند پیچیده و زمانبر است که نیاز به تخصصهای مختلف و هماهنگی بین بخشهای متعدد دارد.                                          |
|                                                                                          | ۲    | ۱۰۵۲۶۳۱۵۸- / | محدودیت منابع: اجرای برنامه های توسعه شهری معمولاً با محدودیت منابع مالی، انسانی و فنی مواجه است که می تواند باعث تأخیر در اجرا یا کاهش کیفیت پروژه ها شود.                                |
|                                                                                          | ۱    | ۵۲۶۳۱۵۷۹- /  | عدم مشارکت کافی شهروندان: در برخی موارد، برنامه ریزی شهری بدون مشارکت کافی شهروندان انجام می شود که می تواند منجر به عدم پذیرش عمومی و کاهش اثربخشی برنامه ها شود.                         |
|                                                                                          | ۲    | ۱۰۵۲۶۳۱۵۸- / | مقاومت در برابر تغییر: برخی از ذینفعان ممکن است در برابر تغییرات پیشنهادی مقاومت کنند، به ویژه اگر این تغییرات منافع سنتی آنها را تحت تأثیر قرار دهد.                                      |
| ۲۰۷                                                                                      |      | ۱            | جمع                                                                                                                                                                                        |

جدول ۲: ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی (فرصت و تهدیدات) برنامه ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها

| شاخص    | عوامل خارجی                                                                                                                                                          | ضریب     | رتبه | امتیاز   |
|---------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|------|----------|
| فرصت ها | توسعه فناوری: پیشرفتهای فناوری مانند اینترنت اشیا (IoT)، هوش مصنوعی و دادههای بزرگ میتوانند به بهبود برنامه ریزی و مدیریت شهری کمک کنند                              | -/۱۹۰۴۷۶ | ۴    | -/۷۶۱۹۰۵ |
|         | توجه جهانی به توسعه پایدار: افزایش توجه جهانی به مسائل زیست محیطی و توسعه پایدار می تواند فرصتی برای جذب سرمایه گذاری و همکاریهای بین المللی در پروژه های شهری باشد. | -/۱۹۰۴۷۶ | ۴    | -/۷۶۱۹۰۵ |
|         | افزایش آگاهی شهروندان: افزایش آگاهی شهروندان نسبت به مسائل شهری و محیط زیست می تواند باعث افزایش مشارکت آنها در فرآیند برنامه ریزی و اجرای پروژه ها شود.             | -/۱۹۰۴۷۶ | ۴    | -/۷۶۱۹۰۵ |
|         | سیاستهای حمایتی دولت: سیاستها و برنامه های حمایتی دولت در زمینه توسعه شهری و زیرساختها می تواند به تسهیل اجرای برنامه های توسعه کمک کند.                             | -/۱۴۲۸۵۷ | ۳    | -/۴۲۸۵۷۱ |
| تهدیدات | تغییرات سیاسی: تغییرات در سیاستهای دولتی یا تغییر دولت می تواند بر تداوم و اجرای برنامه های توسعه شهری تأثیر منفی بگذارد.                                            | -/۹۵۲۳۸  | ۲    | -/۱۹۰۴۷۶ |
|         | تغییرات اقلیمی: تغییرات اقلیمی و یلایای طبیعی می توانند برنامه های توسعه شهری را با چالش های جدی مواجه کنند و نیاز به بازنگری در برنامه ها را ایجاد کنند.            | -/۴۷۶۱۹  | ۱    | -/۴۷۶۱۹  |
|         | رشد سریع جمعیت: رشد سریع جمعیت شهری می تواند باعث افزایش فشار بر منابع و زیرساخت های موجود شود و برنامه ریزی توسعه را با مشکل مواجه کند.                             | -/۴۷۶۱۹  | ۱    | -/۴۷۶۱۹  |
|         | عدم ثبات اقتصادی: نوسانات اقتصادی و عدم ثبات مالی می تواند بر تأمین منابع مالی مورد نیاز برای اجرای پروژه های توسعه شهری تأثیر منفی بگذارد.                          | -/۹۵۲۳۸  | ۲    | -/۱۹۰۴۷۶ |
| جمع     |                                                                                                                                                                      | ۱        |      | ۳۰۱      |

ارزیابی و تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی

جدول ۳: ارزیابی نهایی عوامل درونی و بیرونی (IE) ۱۳

| عوامل خارجی |          | عوامل داخلی |         |
|-------------|----------|-------------|---------|
| تهدیدات (T) | فرصت (O) | ضعف (W)     | قوت (S) |
| ۰,۴         | ۲,۷      | ۰,۵         | ۲,۲     |
| ترکیب عوامل |          |             |         |
| WO          | ST       | WT          | SO      |
|             |          |             |         |

<sup>13</sup>. Internal- External(IE)

### مطالعات موردی شهرهای موفق در زمینه برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی

مطالعات موردی شهرهای موفق در زمینه برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی، نمونه‌های ارزشمندی از نحوه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری ارائه می‌دهند. این مطالعات نشان می‌دهند که چگونه شهرها با استفاده از رویکردهای نوآورانه و مشارکتی، چالش‌های شهری را حل کرده و به توسعه پایدار دست یافته‌اند. در ادامه به چند نمونه از شهرهای موفق در این زمینه اشاره می‌شود:

#### -کپنهاگ، دانمارک

- **تمرکز بر توسعه پایدار و دوچرخه‌سواری:** کپنهاگ به‌عنوان یکی از پیشروترین شهرها در زمینه توسعه پایدار شناخته می‌شود. این شهر با برنامه‌ریزی دقیق، زیرساخت‌های گسترده‌ای برای دوچرخه‌سواری ایجاد کرده و استفاده از وسایل نقلیه عمومی را تشویق کرده است. هدف این شهر این است که تا سال ۲۰۲۵ به اولین شهر بدون کربن در جهان تبدیل شود.

- **مشارکت شهروندان:** برنامه‌ریزی شهری در کپنهاگ با مشارکت فعال شهروندان انجام می‌شود. این مشارکت باعث شده است که برنامه‌ها با نیازها و خواسته‌های واقعی مردم هماهنگ باشند.

#### -سنگاپور

- **برنامه‌ریزی بلندمدت و یکپارچه:** سنگاپور به دلیل برنامه‌ریزی شهری دقیق و بلندمدت خود مشهور است. این شهر با استفاده از طرح‌های جامع و یکپارچه، توانسته است به یکی از پیشرفته‌ترین و تمیزترین شهرهای جهان تبدیل شود.

- **مدیریت منابع آب سنگاپور:** با استفاده از فناوری‌های نوین، سیستم‌های مدیریت آب پیشرفته‌ای ایجاد کرده است که شامل جمع‌آوری آب باران، بازیافت آب و نمک‌زدایی می‌شود. این اقدامات باعث شده است که این شهر به خودکفایی در زمینه آب دست یابد.

#### -بارسلونا، اسپانیا

- **توسعه شهری مبتنی بر محله‌ها:** بارسلونا با اجرای طرح "برخیابان‌ها" (Superblocks) توانسته است فضای عمومی را بهبود بخشد و آلودگی هوا را کاهش دهد. در این طرح، ترافیک خودروها محدود شده و فضای بیشتری به عابران پیاده و دوچرخه‌سواران اختصاص داده شده است.

- **توسعه فناوری‌های هوشمند:** بارسلونا از فناوری‌های هوشمند برای مدیریت انرژی، حمل و نقل و زباله استفاده می‌کند. این شهر به‌عنوان یکی از پیشروترین شهرهای هوشمند در اروپا شناخته می‌شود.

#### -ونکوور، کانادا

- **توسعه سبز و پایدار:** ونکوور به دلیل تعهد خود به توسعه پایدار و سبز مشهور است. این شهر با برنامه‌ریزی دقیق، فضای سبز گسترده‌ای ایجاد کرده و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر را تشویق کرده است.

- **حفاظت از محیط زیست:** ونکوور با اجرای برنامه‌هایی مانند "شهر سبز" (Greenest City) تلاش می‌کند تا به یکی از سبزترین شهرهای جهان تبدیل شود. این برنامه شامل کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، افزایش فضای سبز و بهبود کیفیت هوا می‌شود.

### -ملبورن، استرالیا

-**برنامه‌ریزی برای رشد جمعیت:** ملبورن با پیش‌بینی رشد جمعیت، برنامه‌ریزی شهری خود را به گونه‌ای انجام داده است که بتواند نیازهای آینده را برآورده کند. این شهر با ایجاد زیرساخت‌های مناسب و توسعه حمل و نقل عمومی، توانسته است به یکی از قابل زندگی‌ترین شهرهای جهان تبدیل شود.

-**توسعه فرهنگی و اجتماعی:** ملبورن به‌عنوان یک شهر چندفرهنگی، برنامه‌ریزی شهری خود را با توجه به تنوع فرهنگی و اجتماعی انجام داده است. این شهر با ایجاد فضاهای عمومی و فرهنگی، به تقویت تعاملات اجتماعی کمک کرده است.

### -کوریتیا، برزیل

- **سیستم حمل و نقل عمومی کارآمد:** کوریتیا به دلیل سیستم حمل و نقل عمومی پیشرفته خود مشهور است. این شهر با ایجاد سیستم اتوبوس‌رانی سریع (BRT) توانسته است ترافیک را کاهش داده و دسترسی به حمل و نقل عمومی را برای همه شهروندان فراهم کند.

- **برنامه‌ریزی مشارکتی:** کوریتیا با مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری، توانسته است برنامه‌هایی را اجرا کند که با نیازهای واقعی مردم هماهنگ هستند. این مشارکت باعث شده است که شهروندان احساس مسئولیت بیشتری نسبت به شهر خود داشته باشند.

### -توکیو، ژاپن

- **مدیریت تراکم جمعیت:** توکیو با وجود تراکم جمعیت بالا، توانسته است با برنامه‌ریزی دقیق و استفاده بهینه از فضا، کیفیت زندگی شهروندان را بهبود بخشد. این شهر با توسعه عمودی و استفاده از فناوری‌های نوین، توانسته است به یکی از کارآمدترین شهرهای جهان تبدیل شود.

- **توسعه زیرساخت‌های مقاوم در برابر بلایای طبیعی:** توکیو با توجه به موقعیت جغرافیایی خود، برنامه‌ریزی شهری خود را به گونه‌ای انجام داده است که در برابر زلزله و سایر بلایای طبیعی مقاوم باشد.

### نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری یک فرآیند پیچیده و چندوجهی است که نیازمند همکاری بین بخش‌های مختلف دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی است. این برنامه‌ریزی باید به گونه‌ای انجام شود که بتواند به نیازهای فعلی و آینده شهروندان پاسخ دهد و در عین حال پایداری محیط زیست و عدالت اجتماعی را تضمین کند.

تحلیل SWOT نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی شهرها با وجود چالش‌ها و تهدیدها، از پتانسیل بالایی برای بهبود کیفیت زندگی شهروندان و دستیابی به توسعه پایدار برخوردار است. برای موفقیت در این زمینه، لازم است نقاط قوت تقویت شوند، نقاط ضعف کاهش یابند، از فرصت‌ها بهره‌برداری شود و تهدیدها مدیریت شوند. مشارکت شهروندان، استفاده از فناوری‌های نوین و هماهنگی بین بخش‌های مختلف از جمله عوامل کلیدی برای موفقیت در برنامه‌ریزی توسعه شهری هستند.

مطالعات موردی شهرهای موفق نشان می‌دهند که برنامه‌ریزی توسعه راهبردی و عملیاتی موفق، نیازمند رویکردی جامع، مشارکتی و پایدار است. شهرهایی که توانسته‌اند به موفقیت‌های چشمگیری دست یابند، معمولاً از ترکیبی از برنامه‌ریزی بلندمدت، استفاده از

فناوری‌های نوین، مشارکت شهروندان و توجه به مسائل زیست‌محیطی استفاده کرده‌اند. این تجربیات می‌تواند برای سایر شهرها الهام‌بخش باشد و به آن‌ها در دستیابی به توسعه پایدار کمک کند.

## منابع

1. Barreiro, J., Ferreira, F., Brito, R. S., & Matos, J. S. (2024). Development of resilience framework and respective tool for urban stormwater services. *Sustainability*, 16(3), 1316. <https://doi.org/10.3390/su16031316>
2. Bafarasat, A. Z. (2023). Strategic urban design for sustainable development: a framework for studio and practice. *Sustainable Development*, 31(3), 1861-1872. <https://doi.org/10.1002/sd.2489>
3. Berkani, Fatima, Zohra, Foued, Benghadbane. (2023). 2. The Role of Urban Development Strategy in Achieving a Strategic Urban Planning in New Cities - Case: The New City "Ali Mendjeli" (Algeria). *Civil Engineering and Architecture*, doi: 10.13189/cea.2023.110543
4. Boureggh, A. S. (2022). A conceptual framework of public participation utilization for sustainable urban planning in the kingdom of saudi arabia. *Sustainability*, 14(18), 11470. <https://doi.org/10.3390/su141811470>
5. Ibrahim, M., El-Zaart, A., & Adams, C. (2018). Smart sustainable cities roadmap: readiness for transformation towards urban sustainability. *Sustainable Cities and Society*, 37, 530-540. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.008>
6. Myron, Demkiv., Mykola, Habrel., I, Pohranychna. (2023). 1. Scientific and methodological basis of strategic planning of urbanized systems. *Visnik Nacional'nogo universitetu "L'vivs'ka politehnika"*, doi: 10.23939/sa2023.01.067
7. Nasr, A., Bayoumi, B. H., & Yousef, W. (2023). The urban sustainability of the egyptian capital. *Sustainability*, 15(3), 2329. <https://doi.org/10.3390/su15032329>
8. Jameson, S., Baud, I., Peyroux, É., & Scott, D. (2021). The urban governance configuration: a conceptual framework for understanding complexity and enhancing transitions to greater sustainability in cities. *Geography Compass*, 15(5). <https://doi.org/10.1111/gec3.12562>
9. Sharifi, A. and Yamagata, Y. (2018). Resilience-oriented urban planning. *Lecture Notes in Energy*, 3-27. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-75798-8\\_1](https://doi.org/10.1007/978-3-319-75798-8_1)
10. R., Paraschiv., K., Rauf. (2022). 4. Integrated and coherent urban planning based on regional development strategies. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, doi: 10.1088/1755-1315/1026/1/012037
11. Su, M., Zhang, Y., Liu, G., Xu, L., Zhang, L., & Zhang, Y. (2013). Urban ecosystem health assessment: perspectives and chinese practice. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(11), 5874-5885. <https://doi.org/10.3390/ijerph10115874>
12. L., V., Ivanenko., Natalya, V., Lapteva. (2022). 3. Urban development management. strategic planning. *Vestnik UGNTU. Nauka, obrazovanie, èkonomika. Seriâ èkonomika*, doi: 10.17122/2541-8904-2022-4-42-115-122

13. Leyla, R., Kadyrova., Leysan, Kh., Kashapova. (2019). 5. Strategic planning of city development (on the example of kazan). doi: 10.22478/UFPB.2179-7137.2019V8N5.48631
14. Zhou, W., Pickett, S. T. A., & McPhearson, T. (2021). Conceptual frameworks facilitate integration for transdisciplinary urban science. NPJ Urban Sustainability, 1(1). <https://doi.org/10.1038/s42949-020-00011-9>

# Strategic and Operational Development Planning of Cities

Bahman Kargar<sup>1</sup>, Abdolreza Karimi<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Associate Professor, Amin University of Law Enforcement Sciences, Professor, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Yadegar Imam Khomeini Branch, Tehran, Iran (Corresponding Author).

<sup>2</sup>PhD Student, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Yadegar Imam Khomeini Branch, Tehran, Iran

---

## Abstract

The present article examines the concept and importance of strategic and operational development planning of cities. Given the rapid growth of urbanization and the challenges arising from it, urban planning has been proposed as an essential tool for sustainable management of cities and improving the quality of life of citizens. This article focuses on two levels of strategic and operational planning. Strategic planning deals with determining long-term goals, visions, and policies of metropolitan cities, while operational planning focuses on implementing these goals through short-term and medium-term projects and actions. In this study, various urban planning methods and tools, including SWOT analysis and citizen participation, are examined. Also, challenges facing urban planning, including financial constraints, lack of coordination between different institutions, and rapid environmental changes, are analyzed. Combining strategic and operational planning with active stakeholder participation and the use of advanced technologies can contribute to sustainable and smart development of cities. Finally, suggestions are provided to improve the urban planning process and increase its effectiveness.

**Keywords:** Planning, Strategic Development, SWOT Analytical Model, Urban Spaces

---